

Dr Dragan Prlja

Institut za uporedno pravo

Dr Miodrag Savović

Udruženje pravnika za demokartiju

E-MAIL KAO DOKAZNO SREDSTVO U UPOREDNOM PRAVU

Elektronska pošta, odnosno “e-mail” sve se češće upotrebljava kao dokazno sredstvo u sudskim slučajevima. U ovom članku se razmatraju pitanja vezana za upotrebu elektronske pošte kao dokaznog sredstva.

U prvom delu članka objašnjavaju se opšta pitanja u vezi sa dokazima. U drugom delu članka centralno pitanje koje se razmatra je pitanje najbolje prakse u legislativi, sudskim slučajevima i pravnoj doktrini, a u vezi korišćenja elektronske pošte kao dokaznog sredstva. Ovaj članak proistekao je iz analize sudskih slučajeva u kojima je elektronska pošta korišćena kao dokazno sredstvo, i slučajeva u kojima su korišćena slična dokazna sredstva kao što je elektronska pošta.

U zaključku ovog članka sugerise se da je svrha i stil komunikacije elektronskom poštom u najmanju ruku uobičajena kao i svaki drugi tip pisane komunikacije i elektronska pošta je bez ikakve sumnje u mnogim slučajevima pouzdano dokazno sredstvo.

Ključne reči: *e-mail, dokazi, elektronski dokazi, legislativa, sudski slučajevi*

1. O DOKAZIMA UOPŠTE

Cilj postupka pred sudom ili drugim državnim organom bez obzira da li se radi o postupku rešavanja građanske stvari (parnični postupak), krivične stvari (krivični postupak) ili upravne stvari (upravni postupak) je da se utvrde sve činjenice i okolnosti koje mogu biti od uticaja na rešavanje konkretne stvari.

Međutim taj postupak, odnosno procedura mora se odvijati na način koji je propisan zakonom. U tom smislu *Zakonik o krivičnom postupku* propisuje da “Ovaj Zakonik sadrži pravila čiji je cilj da omogući pravilno vođenje krivičnog postupka, tako da niko nevin ne bude osuđen, a da se učinio-cu krivičnog dela izrekne krivična sankcija pod uslovima predviđenim Krivičnim zakonikom i na osnovu zakonito sprovedenog postupka”.¹

Takođe i *Zakon o parničnom postupku* određuje da se “Ovim Zakonom utvrđuju pravila postupka za pružanje sudske pravne zaštite po kojima se postupa i odlučuje prilikom rešavanja građanskopravnih sporova iz ličnih, porodičnih, radnih, trgovačkih, imovinskopravnih i drugih građanskopravnih odnosa, osim sporova za koje je posebnim zakonom previđena druga vrsta postupka.”²

Isto tako i *Zakon o opštem upravno postupku* propisuje da se u upravnom postupku rešavaju upravne stvari, tj. odlučuje o pravima, obavezama i pravnim interesima u pojedinačnom slučaju. Drugim rečima svrha upravnog postupka je da se dođe do materijalne istine i da se pri tome zaštite prava i pravni interesi stranaka.³

Da bi se mogao postići cilj postavljen u navedenim zakonima koji se tiču krivičnih, parničnih i upravnih stvari, neophodno je, ne samo sprovesti propisanu proceduru, već i koristiti druga sredstva, među koja svakako spadaju i dokazi. Drugim rečima treba sprovesti dokazni postupak koji, uz ostale radnje, predstavlja osnovu za utvrđivanje istine u svakom od ovih postupaka.

Radi toga se može reći da je *dokazni postupak* sastavi deo krivičnog, parničnog ili upravnog postupka u smislu da se u okviru dokaznog postupka izvode proceduralne radnje dokazivanja. Pri tome postoje dva osnovna načela koja se primenjuju u postupku dokazivanja. Jedno načelo favorizuje prikupljanje dokaza po službenoj dužnosti i tada se radi o tzv. *inkvizicionom načelu ili maksimi*, odnosno o *istražnom načelu*. S druge strane, u postupku gde je inicijativa na strani zainteresovanih stranaka u pitanju je primena tzv. *stranačkog načela*, odnosno *dispoziciona maksima*, odnosno načelo.

¹ Stav 1, član 1 Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije, “Službeni glasnik R.Srbije”, broj 46/06.

² Član 1 Zakona o parničnom postupku, “Službeni glasnik R.Srbije”, broj 125/04

³ Zakon o opštem upravnom postupku, “Službeni list SRJ”, broj 33/97

Dokazivanje se vrši dokaznim sredstvima i zavisno od postupka u pitanju ta dokazna sredstva mogu biti: u upravnom postupku: a) isprave; b) svedočenje; c) izjava stranke; d) veštačenje, kao i e) uviđaj.

U krivičnom postupku sprovode se različite dokazne radnje kao što su: a) pretresanje stana; b) privremeno oduzimanje predmeta; c) saslušanje okrivljenog; d) saslušanje svedoka; e) uviđaj i rekonstrukcija, f) veštačenje; g) uvid u fotografije, slušanje zvučnih snimaka i uvid u zvučne i video snimke.⁴ Takođe se mogu sprovoditi i druge tzv. “posebne dokazne radnje” kao što su: a) tajni zvučni i optički nadzor osumnjičenog; b) pružanje simulovanih poslovnih usluga i sklapanje simulovanih pravnih poslova; c) angažovanje prikrivenog islednika; d) kontrolisana isporuka; e) automatsko računarsko pretraživanje ličnih i drugih podataka; f) saslušanje svedoka saradnika.⁵

Međutim, da bi dokazi bili valjani oni ne smeju biti pribavljeni na nezakonit način. Naime, sudske odluke se ne mogu zasnivati na dokazima koji su “...sami po sebi ili prema načinu pribavljanja u suprotnosti sa odredbama ovog zakonika, drugog zakona ili su pribavljeni, odnosno izvedeni povredama ljudskih prava i osnovnih sloboda propisanim ustavom i ratifikovanim međunarodnim ugovorima”.⁶

S druge strane, u našem krivičnom zakonodavstvu važi i primenjuje se načelo slobodne ocene dokaza. Ono podrazumeva da pravo suda i državnih organa koji učestvuju u krivičnom postupku da ocenjuju postojanje ili nepostojanje činjenica nije vezano, uslovljeno ili ograničeno posebnim formalnim dokaznim pravilima.

U parničnom postupku dokazivanje se vrši pomoću: a) svedoka; b) veštaka; c) saslušanjem stranaka, itd. Pri tome, svaka stranka je dužna da iznese činjenice i predloži dokaze na kojima zasniva svoj zahtev ili kojim osporava navode i dokaze protivnika.⁷

Zakoni o krivičnom, parničnom i upravnom postupku sadrže precizna i detaljna pravila u vezi sa dokaznim postupkom, dokazivanjem, kao i dokaznim sredstvima. Svakako da svaki od ovih postupaka sadrži određene specifičnosti koje su primerene regulisanju materije koja je u pitanju.

⁴ Glava VII Zakonika o krivičnom postupku Srbije

⁵ Glava VIII Zakonika o krivičnom postupku Srbije

⁶ Član 15 Zakonika o krivičnom postupku Srbije

⁷ Član 220 Zakona o parničnom postupku, “Službeni glasnik R.Srbije”, broj 125/04.

Medjutim, postoje i određene zajedničke karakteristike u pogledu dokaza odnosno dokaznih sredstava i dokazivanja. Tako npr. kao dokazno sredstvo u svim postupcima upotrebiće se sve što je podesno za utvrđivanje stanja stvari koje odgovara konkretnom slučaju.

S druge strane, postoje određene činjenice i okolnosti koje u konkretnom slučaju ne treba dokazivati. Tu se najčešće radi o opštepoznatim činjenicama, kao i o onim činjenicama za koji zakonska pretpostavka da ih ne treba dokazivati. Pored toga, u određenim situacijama neke činjenice i okolnosti ne moraju se u potpunosti dokazivati, već je dovoljno da se samo učine verovatnim. Ovo važi za one situacije u kojima se prema redovnom stanju stvari može zaključiti da određena činjenica ili okolnost verovatno postoji. Ukoliko je, dakle, u pitanju ova situacija, onda se izvođenje navednih dokaza (činjenica i okolnosti koje su opštepoznate ili su učinjene verovatim) izvođenje dokaza se ne vrši na način i po postupku utvrđenim procesnim pravilima (zakonima).⁸

S obzirom da je predmet analize ovog teksta e-mail, tj. svojevrsni način komunikacije koji poprima sve veću ulogu u službenim odnosima između pravnih i fizičkih lica, bliže će se obraditi dokazno sredstvo: *isprave*, jer se u okviru njega na najbliži način može opisati uloga e-maila kao dokaznog sredstva.

Postoje različita shvatanja o pojmu isprave. Isprava se, između ostalog, može shvatiti kao *svaki predmet* na kome postoji vidan znak koji može da posvedoči o nekom događaju, okolnosti ili činjenici. Ovo je šire značenje isprave, pa se u praksi češće koristi uže značenje pod kojim se podrazumeva *svaki dokument* kojim se potvrđuje neka činjenica ili drugo svojstvo. Dalje preciziranje isprave kao dokumenta može se vršiti u pravcu isprave kao javne ili kao privatne. Pod javnom ispravom se pri tome podrazumeva dokument čija se tačnost podrazumeva. To je tzv. prezumpcija ili pretpostavka tačnosti, što podrazumeva da taj dokument ne treba proveravati, već se pretpostavlja njegova verodostojnost samim tim što je izdata od nadležnog organa. Istina ukoliko neko tvrdi da javna isprava ne sadrži verodostojne podatke, njena istinitost se

⁸ Prema Zakonu o parničnom postupku “ne dokazuju se činjenice koje je stranka pružila pred sudom u toku parnice. Sud može odlučiti da se dokazuju i priznate činjenice, ako smatra da stranka njihovim priznanjem ide za tim da raspolaze zahtevom kojim ne može da raspolaze” (član 222)

može dokazivati, ali teret dokazivanja pada na onoga ko tvrdi da je javna isprava neverodostojna.

Najčešća i najznačajnija vrsta javne isprave su *uverenja*. Uverenja su materijalni akti određenih (najčešće državnih organa) koja se izdaju ili na osnovu podataka o kojima određeni organ (ili organizacija, odnosno zajednica kojoj je povereno vršenje poslova na osnovu javnih ovlašćenja) koja (češće) vodi ili (ređe) ne vodi službenu evidenciju. Ona uverenja koja su izdata na osnovu službene evidencije imaju dokaznu snagu javne isprave, dok ona koja nisu izdata na osnovu službene evidencije imaju status privatne isprave.

Isprava kao dokazno sredstvo može da se izda u različitim propisanim oblicima, kao što je *uverenje, potvrda, sertifikat, revers i sl.*

Tradicionalni način izdavanja je ono uverenje koje je nadležni organ izdao u granicama svoje nadležnosti i koje je snadbeveno najčešće pečatom i potpisom organa nadležnog za izdavanje. Međutim, u savremenom svetu sve češće su u upotrebi uvernja i druge isprave koje su izdate u elektronskoj formi. Zato se sa posebnom pažnjom utvrđuje njihova dokazna snaga, odnosno njihov status kao javne odnosno kao privatne isprave. Kada je u pitanju dokazna snage takve isprave, onda smatramo da nema razlike u pogledu dokazne snage takve isprave izdate u pismenoj ili elektronskoj formi. Naime, uverenje izdato od nadležnog organa na osnovu podataka o kojima se vodi službena evidencija, ima se smatrati javnom ispravom, bez obzira što je izdata u elektronskoj formi, tj. bez pečata i potpisa ovlašćenog lica. Neophodno je da je takvo uverenje izdato po propisanoj proceduri i u granicama nadležnosti organa koje je ovlašćeno za izdavanja toga uverenja (potvrde, sertifikata i sl.). Ako ispunjava te uslove, onda se radi o javnoj ispravi koja ima istu dokaznu snagu koju imaju i ostale javne isprave izdate na tradiconoalni način, tj. u pismenoj formi. To dalje znači, da je i za takvu ispravu moguće dokazivati da je u pitanju isprava koja je neispravno sastavljena, odnosno da su činjenice u njoj nestinuto utvrđene. Takvo uverenje odnosno javna isprava za koju se sumnja da nije verodostojna, dopušteno je preispitivati odnosno dokazivati njenu verodostojnost. S druge strane, dokazna vrednost javne isprave može biti umanjena ili isprava može u potpunosti izgubiti dokaznu vrednost za rešavanje u konkretnoj stvari. To će najčešće biti slučaj ukoliko isprava sadrži kakvu neispravnost u smislu da je u njoj nešto izbrisano ili naknadno dodato ili slično. Verodostoj-

nost takve isprave se proverava odnosno dokazuje kada službeno lice koje vodi konkretni postupak na osnovu svih okolnosti oceni da postoje opravdani razlozi da je u određenoj meri ili u potpunosti umanjena dokazna vrednost isprave.

Kada je reč o obavezi pribavljanja isprava kao dokaza primera radi Zakon o opštem upravnom postupku navodi da isprave koje služe kao dokaz podnose same stranke ili ih pribavlja organ koji vodi postupak. Forma u kojoj se podnosi isprava može biti: a) u originalu; b) u mikrofilmskoj kopiji isprave; c) u reprodukciji te kopije; d) u overenom prepisu; i e) u prostom prepisu. Zavisno od forme u kojoj se predaju isprave kao dokazi u upravnom postupku, traže se određeni uslovi. Tako, ukoliko stranka podnosi ispravu u overenom prepisu službeno lice može na uvid tražiti da ona pokaže originalnu ispravu. Ukoliko je isprava podneta u prostom prepisu može se tražiti overeni prepis, odnosno uporediti tu kopiju sa originalom. Međutim mikrofilmska kopija isprave kao i reprodukcija te kopije, pod uslovom da je izdao nadležni organ u granicama svoje nadležnosti, ima u dokaznom postupku važnost originala.

Po pitanju pribavljanja isprave i kada je to dužnost stranke, ona će imati na zahtev službenog lica obavezu da je podnese. Ukoliko stranka nije u mogućnosti da pribavi navedenu ispravu jer njome ne raspolaže, a druga stranka je to u mogućnosti da uradi, ta druga stranke će, takođe na zahtev službenog lica koje vodi postupak biti u obavzi da je podnese ili pokaže. Ovo prvenstveno zbog toga da sbi protivna stranka o toj ispravi mogla da se izjasni. Može se desiti i dešava se da druga stranka neće da podnese ili pokaže ispravu koja se od nje traži. U tom slučaju, službeno lice koje vodi postupak će ceniti, s obzirom na sve okolnosti, od kakvog je to značaja za rešavanje konkretne stvari koja je predmet rešavanja.

Ukoliko se isprava koja se ima upotrebiti kao dokaz u upravnom postupku nalazi kod državnog organa ili organizacije (koja ima ovlašćenje za rešavanje u upravnim stvarima), a stranka nije uspela da je pribavi, iako se pozvala na nju, ovu ispravu će pribaviti organ koji vodi konkretni postupak i to po službenoj dužnosti.

Događaju se i situacije u kojima se isprava nalazi i kod lica koja nisu učesnici u konkretnom postupku. To su tzv. treća lica. Ukoliko treće lice neće dobrovoljno da pokaže ispravu, organ koji vodi postupak

će svojom odlukom naložiti tom licu da navedenu ispravu pokaže. Treće lice može uskratiti pokazivanje isprave iz istih razloga iz kojih svjedok može uskratiti svjedočenje. Ukoliko nema opravdanih razloga za uskraćivanje pokazivanja isprave, službeno lice može treće lice kazniti istom kaznom koja je predviđena za lice koje odbije da svjedoči bez opravdanog razloga.

Kada je u pitanju problematika podnošenja isprave kao dokaza u upravnom postupku, zakon propisuje da stranka ima pravo da podnosi isprave na jeziku naroda, odnosno etničke zajednice kojoj pripada. Ukoliko je isprava izdata na stranom jeziku ista se podnosi u overenom prepisu, ako je to potrebno. One isprave koje su izdate od strane inostranih organa koje u mestu gde su izdate imaju vrednost javne isprave, imaju istu dokaznu snagu kao i domaće javne isprave. Da bi imale navedenu dokaznu snagu mora postojati reciprocitet, tj. javne isprave izdate u našoj zemlji moraju imati istu dokaznu snagu u toj stranoj zemlji.

Slična pravila u pogledu pribavljanja i podnošenja isprava koja služe kao dokazi važe i u drugim postupcima.

2. E-MAIL KAO DOKAZNO SREDSTVO

Dok za uverenja, potvrde, sertifikete, reverse i druge isprave koje se izdaju u tradicionalnoj formi postoji, kao što se vidi, različita i obimna zakonska i druga regulativa, kod izdavanja i primene isprava u elektronskoj formi postoje brojne poteškoće i dileme. Pored nedostatka propisa koji bi na jedinstven, jasan i nedvosmislen način regulisali ovo pitanje, treba napomenuti da u našoj praksi postoji i određena skepsa u pogledu upotrebe isprava izdatih u elektronskoj formi. Upravo nedostatak potpunije zakonske i druge regulative, “razbacanost” propisa koji regulišu ovu materiju u nizu zakonskih tekstova, njihova nedorečenost i sl., razlog je različitog tumačenja i primene verodostojnosti elektronski izdatih isprava i njihove primene u svakodnevnoj praksi, a posebno u sudskoj praksi. Zato je cilj ove analize da ukaže na pozitivno pravne propise koji regulišu ovu materiju, kako u nas, tako i u svetu. Pravni propisi i praksa *izdavanja i primene* elektronskih oblika javnih i privatnih isprava je mnogo rasprostranjenija u razvijenim zemljama, pa zbog toga treba ohrabrivati primenu ovih savremenih

sredstava u službenoj komunikaciji između državnih organa i građana, između ostalog i iskustvima tih zemalja.

Velikim brojem pravnih propisa u u svetu i u Srbiji utvrđeno je da spis, pismo, pošiljka i drugi dokumenti mogu biti u elektronskoj formi i da se tretiraju potpuno jednako kao pisani dokument i imaju istu pravnu snagu. E-mail spada u onu vrstu elektronskih dokumenata koja se ima smatrati originalom, odnosno "rukopisom" jedne ili više osoba pa je bez ikakve sumnje dozvoljeno raspolaganje e-mailom kao dokaznim sredstvom.

2.1 ZAKONODAVSTVO I E-MAIL KAO DOKAZNO SREDSTVO

Još 1996.g. Zakonom o informacionom sistemu Republike Srbije ("Službeni glasnik Republike Srbije" broj 12/1996) članom 7. utvrđeno je da *"dokument u informacionom sistemu sačinjen u elektronskom ili drugom obliku ima istu pravnu snagu"*.

Direktiva EU 1999/93/EC o elektronskim potpisima (usvojena 13. decembra 1999, a formalno stupila na snagu 19. januara.2000.godine implemenirana je u našem zakonodavstvu u Zakonu o elektronskom potpisu koji je donet 2004. godine (Službeni glasnik RS br. 135/2004). Njime se uređuje upotreba elektronskog potpisa u pravnim poslovima, poslovanju i drugim pravnim radnjama, kao i prava, obaveze i odgovornosti u vezi sa elektronskim sertifikatima, ako posebnim zakonima nije drugačije određeno. Odredbe ovog zakona primenjuju se na opštenje organa, opštenje organa i stranaka, dostavljanje i izradu odluke organa u elektronskom obliku u upravnom, sudskom i drugom postupku pred državnim organom - ako je zakonom kojim se uređujetaj postupak propisana upotreba elektronskog potpisa. Ovim Zakonom u članu 2. je definisano šta se ima smatrati "Elektronskim dokumentom" i prema tom članu ovog Zakon *"Elektronski dokument je dokument u elektronskom obliku koji se koristi u pravnim poslovima i drugim pravnim radnjama, kao i u upravnom, sudskom i drugom postupku pred državnim organom"*. Članom 3. ovog Zakona posebno se ističe da se *"elektronskom dokumentu ne može osporiti punovažnost ili dokazna snaga samo zbog toga što je u elektronskom obliku"*.

Zakonom o izvršnom postupku (Službeni glasnik Republike Srbije br. 125/2004) u članu 257. pod nazivom Dokazi uz prigovor utvrđuje da

je izvršni dužnik obavezan da uz prigovor podnese dokaze, i to pod tačkom 3. nalog za plaćanje u pismenoj ili *elektronskoj formi* na osnovu ko- ga je izvršen prenos sredstava, ako tvrdi da je obaveza ispunjena.

Zakonom o privrednim društvima (Službeni glasnik Republike Srbije br. 125/2004) u članu 22 izjednačava poslovna pisma i druge dokumente privrednog društva sa dokumentima u "*elektronskoj formi*".

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti (Službeni glasnik Republike Srbije br. 97/2008) članom broj 3 utvrđuje da "pismeni oblik podrazumeva i elektronski oblik".

Zakonikom o krivičnom postupku (Službeni glasnik Republike Srbije br. 46/2006 i 49/2007) članom 22 utvrđeno je da "*Spis, pismo, pošiljka i drugi dokumenti mogu biti i u elektronskom obliku i biti sadržani u odgovarajućim nosiocima podataka, kao što su CD, drugi diskovi, magnetne trake i bilo koji drugi nosioci podataka, što se odnosi i na dokaze i isprave sadržane u spisima*".

Sjedinjene Američke države imaju jedno od najrazvijenih zakonodavstava u oblasti kompjuterskog prava, pa je i pitanje korišćenja elektronskih dokumenata regulisano posebnim propisom, odnosno Federalnim pravilima o dokazima (Federal Rules of Evidence)⁹ Ovim pravilima (pravilo 1001) jasno se definiše da i elektronski zapisi imaju istu pravnu snagu kao i dokumentimi pisani rukom.

"Rule 1001 Definitions [Writings]

For purposes of this article the following definitions are applicable:

(1) Writings and recordings.—"Writings" and "recordings" consist of letters, words, or numbers, or their equivalent, set down by handwriting, typewriting, printing, photostating, photographing, magnetic impulse, mechanical or electronic recording, or other form of data compilation.

(2) Photographs.—"Photographs" include still photographs, X-ray films, video tapes, and motion pictures.

(3) Original.—An "original" of a writing or recording is the writing or recording itself or any counterpart intended to have the same effect by a person executing or issuing it. An "original" of a photograph includes the negative or any print therefrom. If data are stored in a compu-

⁹ Federal Rules of Evidence, Internet strana: http://federalevidence.com/rules-of-evidence#return_dropbox, 28. decembar 2008.

ter or similar device, any printout or other output readable by sight, shown to reflect the data accurately, is an “original”.

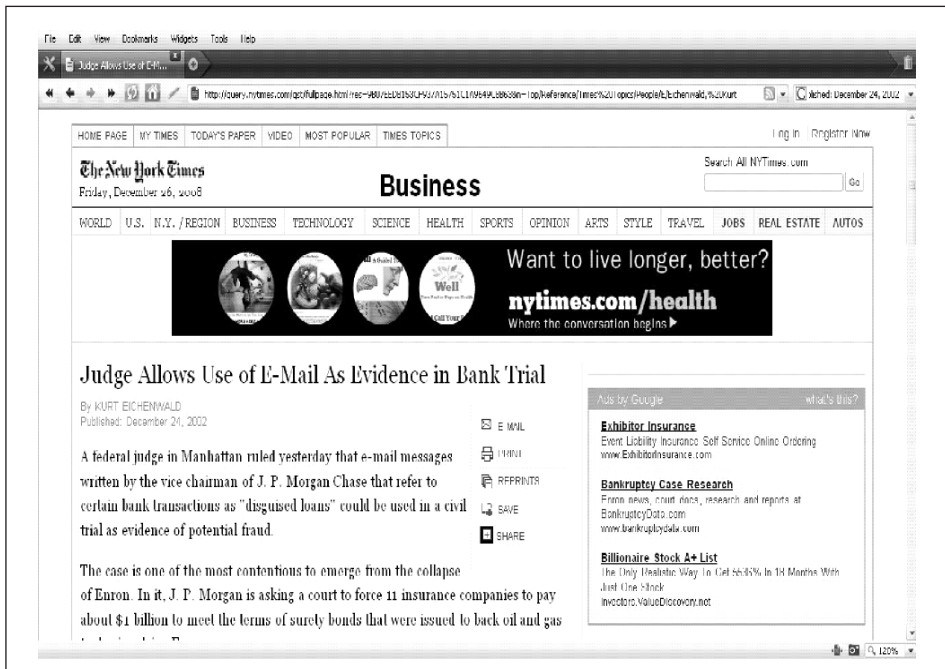
(4) Duplicate.—A “duplicate” is a counterpart produced by the same impression as the original, or from the same matrix, or by means of photography, including enlargements and miniatures, or by mechanical or electronic re-recording, or by chemical reproduction, or by other equivalent techniques which accurately reproduces the original.”

2.2 SUDSKA PRAKSA I EMAIL KAO DOKAZNO SREDSTVO

Nesumljivo je da sudska praksa u svetu još od 1999.g. pokazuje da se odobrava korišćenje email-a kao dokaznog sredstva u sudskom postupku.

- Slučajevi u pravu SAD koji potvrđuju korišćenje emaila kao dokaznog sredstva
 - *Knox v. State of Indiana*
 - *Harley v. McCoach*
 - *Nardinelli et al. v. Chevron*
 - *Adelyn Lee v. Oracle Corporation*





2.3 SUDSKA PRAKSA U SRBIJI I E-MAIL KAO DOKAZNO SREDSTVO

Prilikom suđenja u vezi slučaja pedofilije u Okružnom sudu u predmetu K 1930/05. Osuđen je izvesni Stefanović Jugoslav za krivična dela iskorišćavanja maloletnog lica za pornografiju iz čl.111a Krivičnog zakonika Republike Srbije i bludne radnje prema maloletnom licu, a korišćeni su kao dokaz emailovi koje je on razmenjivao sa određenim licima u SAD (ti emailovi su dostavljeni od strane FBI a pronađeni su i kod okrivljenog prilikom pretresa stana na eksternom disku i CD-ovima). Ove emailove sud je prihvatio kao dokazno sredstvo i korišćeni su u dokaznom postupku.

Pred Drugim opštinskim sudom u Beogradu u toku je postupak u predmetu K 1782/07 protiv Bugarčić Nikole. Optužnicu je podiglo Okružno tužilaštvo, ali je zbog promene zakona mesna nadležnost prešla na Opštinski sud. Isto je u pitanju krivično delo iz čl.111a Krivičnog zakonika Republike Srbije u produženom trajanju a sadržina optužnice Kt 1509/05 koja je stala na pravnu snagu je ovakva: "... na taj način što je koirsteći elektronsku poštu sa nazivom pt_diskovi_hc@hotmail.com i korisničko ime marko polo oglašavao prodaju fotografskih, filmskih i drugih snimaka maloletnih lica...

kreira prezentaciju da bi bio kontaktiran od strane zainteresovanih lica radi kupoprodaje kompakt diskova... pa je sa svoje navedene e-mail adrese uputio čitav niz e-mail poruka na dve e-mail adrese potencijalnog kupca i to ...@eunet.yu putem kojih je ugovorena kupoprodaja...”

Emailovi kao dokazno sredstvo korišćeni su u našoj sudskoj praksi još u nizu drugih slučajeva kada je u pitanju bila krađa internet vremena i naročito u slučajevima internet piraterije U slučajevima internet piraterije sva komunikacija (slanje kataloga i naručivanje diskova) išla je preko mejlova i oni su korišćeni u dokaznom postupku.

2.4 PRAVNA DOKTRINA I E-MAIL KAO DOKAZNO SREDSTVO

Pravna doktrina, u Srbiji, kao i pravna doktrina u svetu, smatra da “kada su u pitanju kompjuterski podaci (fajlovi), odnosno njihovi štampani ispiši, potrebno je izričito zauzeti stav da oni, *predstavljaju dokaz*.”¹⁰

Puno literature u svetu napisano je na temu elektronskih dokaza, odnosno izjednačavanja pravne snage elektronskih dokaza (uključujući e-mail poruke) i papirnih dokaza i dokaza u drugim formama. Mišljenja su podeljena kod zapisa koje kompjuteri generišu bez uticaja čoveka, ali su jedinstvena kada su u pitanju *zapisi koji se samo arhiviraju na kompjuteru*, a proizvodi ih čovek. Ova druga vrsta zapisa faktički sadrži “rukopis” jedne ili više osoba koji je u elektronskoj formi i *ima se smatrati originalom*. Primeri takvih zapisa su e-mail poruke, poruke u internet diskusionim grupama, falovi obrađeni tekst procesorom, itd. Stručna mišljenja po ovom pitanju jedinstvena su: Paul R. Rice, *Electronic Evidence: Law and Practice* (ABA Section of Litigation 2005); Deanne C. Siemer, Frank D. Rothschild, Anthony J. Bocchino, and Donald H. Beskind, *Effective Use of Courtroom Technology: A Lawyer’s Guide to Pretrial and Trial* (2002); *Developments in the Law: Electronic Discovery*, 38 *Loyola L.A. L. Rev.* 1745 (2005); G. Ross Anderson, Jr., *Computer Animation; Admissibility and Uses*, *South Carolina Trial Lawyer Bulletin* 9 (Fall 1995); J. Shane Givens, *Comment, The Admissibility of Electronic Evidence at Trial: Courtroom Admissibility Standards*, 34 *Cumb. L. Rev.* 95 (2003-2004); Andrew M Grossman, *No, Don’t IM Me—*

¹⁰ dr Božidar Banović, “Elektronski dokazi”, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3/2006, str. 223-231.

Instant Messaging, Authentication, and the Best Evidence Rule, 13 Geo. Mason L. Rev. 1309 (2006); Gregory P. Joseph, A Simplified Approach to Computer-Generated Evidence and Animations, 156 F.R.D. 327, 335-37 (1994); Linda L. Listrom, Eric R. Harlan, Elizabeth H. Ferguson, Robert M. Redis, The Next Frontier: Admissibility of Electronic Evidence (ABA Summer 2007), itd.

Prema navedenim pozitivnim propisima, pravnoj doktrini i sudskoj praksi nema nikakve sumnje da je apsolutno dozvoljeno korišćenje emaila kao dokaznog sredstva u sudskom postupku i nema nikakve razlike u pravnoj snazi dokaza koji se prezentiraju u pismenoj ili elektronskoj formi.

Dragan Prlja, PhD
Institute of Comparative Law, Belgrade

Miodrag Savović, PhD
Lawyers for Democracy

E-MAIL AS EVIDENCE IN CONTEMPORARY LAW

Electronic mail or “e-mail” has become the very fabric evidence of litigation. This Article explores a range of evidentiary issues likely to affect e-mail with a particular focus on litigation.

Section I introduces the nature of evidence. Section II focuses on the best e-mail evidence rule in the legislation, some cases, and expert opinions. This Article draws from cases involving e-mail in other types of settings, as well as cases involving analogous types of evidence.

As this summary of issues suggests, the purposes and styles of e-mail communications are at least as broad as any other type of written communication and e-mail, no doubt in many cases is valid evidence.

Key words: e-mail, evidence, electronic evidence, legislations, litigations,